

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема: „**Технологичен модел за творческо писане при развитие на уменията за съчиняване на 10-11-годишни ученици**“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по... (Методика на обучението в детската градина и началното училище по български език и литература)

Автор: Далия Джасир Ал-Халил

Рецензент: проф. д-р Стойка Здравкова

Трудът на Далия Ал-Халил има качества на **модерно и стойностно** в теоретичен и практически план **изследване**. То е мотивирано от съвременни концепции за реформиране на началното езиково обучение, ориентирано е към развитие на ключови компетентности от общоевропейската образователна рамка и по-конкретно съответно с извеждане приоритетно на комуникативно речевата и словеснотворческата компетентност, на социокултурните компетентности и уменията за изразяване чрез творчество. Следва световните тенденции за креативност, критично мислене, комуникация и колаборация като част от уменията за учене и иновации в Рамката за обучение през 21-ви век.

Тези качества намират израз в съдържанието и **структурата** на разглеждания труд. В рамките на 352 страници, от които 220 страници основен текст и 112 страници приложения докторантката е успяла убедително да представи и да защити гледната си точка по изследвания проблем. Дисертационният труд е структуриран в: увод (4 – 10 с.); три глави – I глава „Теоретична рамка на обучението по творческо писане и по съчинение“ (10 – 127 с.); II глава „Същност на емпиричното педагогическо изследване“ (127 – 166 с.); III глава „Анализ на резултатите от проведения педагогически експеримент“ (166 – 217 с.); заключение (217 -220 с.) и библиография (220 – 240 с.). Библиографската справка включва 258

заглавия, от които 91 на кирилица и 167 – на латиница, включително и с електронните публикации от интернет-източници. Текстът е онагледен с 40 таблици и 17 диаграми.

Дисертационният труд на Далия Ал-Халил подчертано **провокира научно-професионален интерес** към него. В изследването си докторантката моделира проекции за „вграждане“ на творческото писане в обучението по „текст и общуване“ (съчинение), IV клас. Изграждането на технологичен модел за творческо писане е актуален изследователски проблем, който досега не е ставал обект на самостоятелно проучване в методиката на обучението по български език и литература. Разбира се, отделни аспекти от него се прокарват и изясняват в учебни програми и публикувани вече у нас трудове, но за първи път у нас в научното пространство се появява цялостно професионално осъществено и методически обосновано представяне на проблема.

В **увода** убедително се обосновава необходимостта от включване на творческото писане като допълващо, обогатяващо и обновяващо начало в обучението по съчинение, добре са дефинирани целта, задачите, хипотезата, обектът и предметът на изследване, както и методиката на изследване (адекватни на характера на изследването) и по този начин се прави заявка за иновационно проучване.

В **първа глава** с обем от 117 страници се прави оценъчен обзор на литературни източници по темата. Ясно се откроява добрата научна осведоменост и коректността на авторката при представяне, систематизиране и интерпретиране на богатия набор от източници в национален и световен мащаб.

Като цяло **теоретичната постановка** е конструктивна. Откроява се умението на докторантката да обвърже аналитическия обзор със своя авторски замисъл, да използва информацията от различните източници функционално за обосноваване и проектиране на авторската си теза.

Теоретичната постановка в I глава основателно е ориентирана в две посоки:

а) Извеждане на основните отличителни черти на творческото писане; проследяване на нормативния му статус вариантно в различни страни (като самостоятелен учебен предмет, като раздел от езиковото обучение, като специфичен подход в конкретни дейности); проследяване и

систематизиране на богатството на практико–приложната теория на творческото писане като единен педагогически конструктор (с. 19 – 43): цел, съдържание, специфични форми на обучение, специфични методи и средства. Особено впечатляващ е опитът на докторантката за **класифициране и периодизация на технологиите за творческо писане** в периода около 50 години на основата на анализ на 500 авторски технологии (77 автора, 76 литературни източника, в различни страни – Англия, САЩ, Канада, Австралия, Виетнам и др.) по изведени от нея критерии (според преобладаващите характеристики на технологиите, според създадения тип текст продукт, според броя на участниците, според времевия обхват – перманентни, месечни, срочни и т.н.) Тези авторска типология и периодизация на технологиите по творческо писане е с приносен характер, очертава тенденции, които Даля Ал-Халил успешно съотнася към проектите на бъдещия авторски модел, който изгражда във втора глава.

б) Изясняване на основните понятия от макросистемата текст–съчинение: език и реч, речева дейност, текст, съчинение, видове съчинения и др. В голяма степен изследователските умения на Даля Ал-Халил в тази част от теоретичната постановка (77 – 127 с.) се проявяват в обстояния **контент-анализ на учебните програми по български език и литература за IV клас** от 1951 г. до 2017 г. с оглед на обучението по съчинение. В контент-анализа се откроява оценъчната авторска позиция, разкриват се недостатъци, правят се препоръки и най-важното, търсят се и се систематизират индикации за предразположения на отделните учебни програми (особено на новите учебни програми) към концепцията за творческото писане и възможното ѝ съвместяване с обучението по съчинение. В тази посока е и извършеният авторски критичен **контент-анализ в съпоставителен план на функциониращите в учебната практика до 2019 г. три учебни комплекта за IV клас по български език.**

Препоръките ми по отношение на теоретичната постановка в I глава са: съкращаване, постигане на равнопоставеност с останалите части на текста на дисертацията, оптимизиране и реструктуриране. Колкото и да е полезна, информацията е пространна, има увлечения и желание да се тръгва отдалече, от „началото“, продиктувани от стремежа за обхватност на литературния обзор, което според мен ненужно утежнява изложението – напр. за дихотомията език и реч, за равнищата на работа по развитие на речта и др.

Авторското определение за творческо писане излишно се повтаря в увода и в първа глава (мястото му е в теоретичната постановка).

С най-голямо приносно значение е създаденият, подробно описан и защитен **технологичен модел за творческо писане при развитие на уменията за съчиняване на четвъртокласниците** (вж. II глава – 127 – 161 с.). Авторският технологичен модел за творческо писане е **трестепенен**, основан на направената класификация на технологиите според времевия им обхват (включва три вида технологии – перманентна, месечна и срочна). В авторския технологичен модел са използвани: **адаптирани** технологии („Водене на дневник“, „Диамант“, „Създай история“, „Хайкон“); **авторизирани** („Писмо до/от непознат приятел“, „Смешни реклами“, „Най-вкусното нещо“, „Песнописец“) и **авторски** („Книга на интересите“). Като **положителни качества на включените в модела технологии** ще посоча: съобразяване с възможностите и интересите на учениците; ориентация към интересни, мотивиращи, стимулиращи речевата активност теми и процедури, включване на учениците в процес на социално взаимодействие чрез различни социални статуси и роли; оригиналността на някои от процедурите (идеите за 130 подсказки при водене на дневник, вариантност и игроподобен подход при подбора на главен герой, място за развитие на случката и задължителен предмет при „Създай история“, организация на работа с подпомагащи графични схеми, темите за „Смешни реклами“ и алгоритмите при създаването им и др.

От методическа гледна точка е особено важен начинът, по който Даля Ал-Халил представя включените в модела дидактически технологии – **обосновава техния образователен потенциал**. Представя всяка от технологиите като единен педагогически конструкт: цел, адресат, времетраене, организационна форма, етапи в създаването на текстовия продукт, презентация, планиране, методически насоки за учителя и т.н. Този конструкт е адекватен на характера на изследваното явление – творческото писане като специфична речева дейност, логически промислен, работещ.

С приносен характер за конкретизиране на авторския технологичен модел е създаденото от докторантката **авторско учебно помагало** (в обем от 46 стр. – вж. приложение №9). Подобен подход е функционален, защото демонстрира не само иновативност, но и практичност, илюстрира „в действие“ постиженията на докторантката по безспорен начин.

Чрез изграждането на авторския технологичен модел за творческо писане и на авторското учебно помагало, разработено на базата му, Далия Ал-Халил **обогатява концептивно методическата теория** като фактор за оптимизация на обучението за създаване на текст-съчинение в IV клас. **Проявява умение за изграждане на конструкти и обосноваване на техния образователен потенциал.**

Би могла да разшири информацията в тази част на изложението (II глава), да включи по-отчетливо конкретизацията и обосноваването на технологичния модел чрез учебното помагало по творческо писане, а не да го представя като приложение с обем от 46 страници. По-ясно могат да се открият наддисциплинарните функции на обучението по творческо писане, да се отчете и ролята на литературното обучение в този процес. Втора глава би било добре да се посвети изцяло на представянето на авторската технология за творческо писане (като модел и конкретизация), I и III параграф трябва да се включат в трета глава като организация, методика и анализ на резултатите от експерименталната работа.

Следва да се отбележи, че **експерименталното изследване** е проведено в съответствие с изискванията: със задоволителна репрезентация на извадките, с подходящ диагностичен инструментариум, базиран на изведена авторска система от критерии и показатели за оценяване уменията за съчиняване на 10-11-годишните ученици (9 критерия, 19 показателя с пет степенна скала за оценяване). Количествената обработка и интерпретация на получените резултати, графичното им представяне, качественият анализ и статистическата обработка на данните убедително доказват надеждността на изследването. При анализа на данните е потърсена корелация между различните фактори, формулираните изводи логично следват резултатите от проведеното изследване.

Би могло по-отчетливо да се посочи на кои елементи от авторския модел се дължат по-добрите постижения по едни или други критерии, за да се изведе по-ярко предимството му, а също така да се поместят (макар и в приложение) ученически текстове на една и също тема, но с различни постижения и слабости, да се интерпретират съдържателно евентуалните затруднения.

Основните приноси в дисертационния труд на Далия Ал-Халил могат да бъдат систематизирани в следното:

- Извеждане на **значим дисертационен проблем**: уменията за творческо писане и тяхното формиране и усъвършенстване имат пряко отношение към личностната изява на учениците в съвременното ни, подобряват тяхната социална култура, обща интелигентност, комуникативност.

- Теоретичната постановка е **конструктивна**, илюстрира богата научна осведоменост, с оценъчен анализ и съподчиненост с авторските цели за моделиране на технологичен модел за творческо писане.

- С приносен характер е обстояният **контент-анализ** на учебната документация (учебни програми и учебни комплекти), както и създаването на **авторка типология и периодизация на технологиите за творческо писане** за период от 50 – 60 години с цел очертаване на тенденции и откриване на индикации за прогнозиране и успешно съвместяване на творческото писане в сегашната система на българското начално образование. Направен е много добър подбор на ключови учебни програми и голям брой (500) технологии за анализ, изведени са система от критерии, по които е направено сравнителното изследване.

- Основен принос в дисертационния труд, с който се доразвива и обогатява методическата теория е създаването и апробирането на **авторски технологичен модел** за творческо писане и успешното му конкретизиране чрез разработване на **авторско учебно помагало** за осъществяването му с добре подбрани методически процедури с безспорен образователен потенциал, интересни и мотивиращи учениците за работа.

- Високо следва да се оцени и разработеният диагностичен инструментариум, направената апробация на иновативната технология за творческо писане при развитие на уменията за съчиняване на учениците и успешното доказване на нейната ефективност.

Далия Ал-Халил представя осем публикации на темата на изследването си, има участия в научни форуми и в изследователски проекти.

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертационния труд и основните постижения на изследването. Приемам приложената в синтезиран вид справка за приносните моменти в труда.

Заклучение

В представения за обсъждане дисертационен труд е формулиран и успешно решен един значим за методиката на обучението по български език проблем. Теоретичните постановки и предложеният технологичен вариант за оптимизиране развитието на уменията на учениците за създаване на текст-съчинение чрез включване в учебния процес на творческо писане, както и извършеният анализ и направените обобщения очертават оригинални приноси, необходими и достатъчни за присъждане на образователната и научна степен „доктор“.

Ето защо препоръчвам на уважаемите членове на научното жури за гласуване за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Далия Джасир Ал-Халил.

19.09.2019

гр. София

Рецензент:.....

(проф. д-р Стойка Здравкова)